

NAROD KOT FIKCIJA?

FILOZOFIJA

RAZISKOVALNA NALOGA

ELI MLEKUŽ

4. letnik

Mentor: MARKO ŠTEMPIHAR

Somentor: ŠPELA ŠEVERKAR

Ljubljana, 2023

GIMNAZIJA BEŽIGRAD

Kazalo

Povzetek	3
1 Uvod	3
1.1 Raziskovalna vprašanja in hipoteze	4
1.2 Metode dela	5
2 Narod	5
2.1 Jezikovni in etimološki vidik	5
2.2 Parenialistični, primordialistični in etnosimbolistični vidik	7
2.3 Modernistični vidik	8
4 Rezultati empirične raziskave	9
5 Razprava in ovrednotenje hipotez	13
6 Zaključek	17
7 Viri	18
8 Priloge	19

Priloge

Anketa	19
--------	----

POVZETEK

Raziskovalna naloga se ukvarja z vprašanjem pojma naroda oziroma njegovimi pojmovanji. Podrobnejši fokus je na opredelitvi pojma naroda, na ključnih elementih, ki tvorijo oziroma definirajo narod, in na različnih pogledih na to, kdaj so narodi nastali. Namen naloge je tako raziskati in primerjati, kako različni teoretski pogledi razumejo narod, izpostaviti razlike in podobnosti med njimi in te teorije uporabiti pri interpretaciji rezultatov ankete, ki je bila izvedena v okviru raziskovalne naloge. Raziskovalna vprašanja so: kako razumemo narod, kateri dejavniki ga najbolj določajo in kdaj so se oblikovali narodi. Pri iskanju odgovorov na zastavljena vprašanja so bile uporabljene metode analize sekundarnih virov, kompilacije, deskriptivne in primerjalne metode. Dodatno pa je bila pri empiričnem delu uporabljena tudi spletna anketa, ki je spraševala, kakšno je t. i. zdravorazumsko mnenje o zastavljenih oziroma, kaj o tem menijo ljudje. Glavne ugotovitve so, da narod določajo tako subjektivni kot objektivni dejavniki ki pa jim različni teoretski pristopi dajejo različno težo. Med anketiranci pa prevladuje mnenje, da so pri opredeljevanju narodov pomembnejši objektivni dejavniki. Tudi glede nastanka narodov različni teoretski pristopi ponujajo različne odgovore. Sodobno znanstveno prevladujoče razumevanje o oblikovanju narodov je modernistično: narode razume kot sorazmerno nedavne in kakovostno nove pojave, ki nimajo (skorajda) nič opraviti z na videz podobnimi (zgodovinsko) predhodnimi pojavi oziroma skupnostmi. Več kot polovica anketirancev ne deli mnenja z modernisti, saj meni, da narodi obstajajo od nastanka prvih visokih civilizacij.

Ključne besede: narod, zamišljena skupnost, fikcija

1 Uvod

Ali želimo ali ne, nas pojmi in koncepti naroda, nacije, nacionalnosti in nacionalne identitete neprestano spremljajo v naših življenjih. Hodimo v slovenske, avstrijske ali japonske šole, beremo slovenske, avstrijske ali japonske časopise, jemo slovensko, avstrijsko ali japonsko hrano, potujemo s slovenskimi, avstrijskimi ali japonskimi potnimi listi, vozimo slovenske, avstrijske ali japonske avtomobile, gledamo slovenske, avstrijske ali japonske filme in še bi lahko do konca tega eseja naštevali. Kot je rekel eden od teoretikov nacionalizma, človek mora “dandanes imeti narodnost, kot mora imeti nos in dve ušesi” (Gellner 1983, 6).¹ Bržkone je prav ta vseprisotnost narodov oziroma narodnosti v vsakdanjem življenju kriva za to, da narodov in narodnosti ne dojemamo kot nekaj vsakodnevnega, banalnega, vseprisotnega, temveč kot nekaj vzvišenega, idejnega, prazničnega. In ko bom pokazala v nalogi, je prav ta vsakdanja, banalna praksa zelo pomembna ali lahko celo ključna za obstoj narodov. Pri tem se bom naslonila predvsem na idejo narodov kot zamišljenih skupnosti, angleško-irskega politologa in zgodovinarja Benedicta Andersona, ki med drugim odpira vprašanja objektivnih in subjektivnih dejavnikov (definiranja in obstoja) narodov ter vprašanja (ne)spremenljivosti narodov. Ta vprašanja bodo prisotna tako v teoretskem delu, razpravi, kot tudi v anketi, s katero bom poskušala odkriti, kakšno je “zdravorazumsko” mnenje oziroma mnenje ljudi glede teh vprašanj. To pa ne pomeni, da bom pozornost namenjala le teorijam in konceptom, ki dajejo večjo težo omenjenemu pogledu na narod. Moj cilj je, da vsaj v teoretskem delu prikažem čim bolj objektivno sliko različnih pogledov in opredelitev ter da, s pomočjo v teoretskem delu razloženih konceptov, analiziram lastne, v anketi podane podatke.

1.1 Raziskovalna vprašanja in hipoteze

Teoretični del naloge, ki je pred vami, obsega obrazložitev ključnega pojma naroda, kot tudi različnih pogledov na nastanek in obstoj narodov. Skozi pregled in predstavitev sekundarnih virov so nas vodila naslednja štiri raziskovalna vprašanja.

- **Kaj sploh razumemo pod besedo narod?**
- **Kateri dejavniki najbolj določajo narod?**
- **Kdaj v zgodovini se pojavijo narodi?**

---

¹ V originalu: “A man must have a nationality as he must have a nose and two ears.”

- **Ali se narodna identiteta skozi čas spreminja, ali ostaja enaka?**

Praktični, torej “raziskovalni” del raziskovalne naloge, pa predstavlja analiza izsledkov ankete. Pred pripravo ankete sem glede na zastavljena raziskovalna vprašanja, postavila dve hipotezi.

Hipoteza 1: Večina vprašanih bo mnenja, da na formacijo naroda bolj vplivajo objektivni kot subjektivni dejavniki.

Hipoteza 2: Med anketiranci bo prevladovalo mnenje, da so narodi nastali v starejših zgodovinskih obdobjih, v času pojava prvih držav in civilizacij.

1.2 Metode dela

Za raziskovanje v sklopu priprave te raziskovalne naloge sem uporabila metodo analize sekundarnih virov. Ta metoda je bila temeljna pri pisanju teoretskega dela naloge. Prav tako je bila pri teoretskem delu, ko je šlo za opisovanje posameznega teoretskega pristopa, uporabljena deskriptivna metoda. Skupaj z njo pa je v velikem deležu uporabljeni tudi primerjalna metoda in metoda kompilacije. Primerjalna metoda je prevladovala pri medsebojni primerjavi teorij, metodo kompilacije pa sem uporabila pri sintezi podatkov pridobljenih iz proučenih sekundarnih virov.

V empiričnem delu naloge sem uporabila kvantitativno metodo – anketo. Kljub temu, da je bila distribucija ankete izvedena po metodi snežne kepe in ni sledila metodološkemu principu vzorčenja, odgovori odpirajo nekatera zanimiva in nedvomno neraziskana vprašanja, ki bi jih veljalo z bolj metodološko konsistentnimi prijemi nadgraditi v prihodnje.

2 Narod

2.1 Jezikovni in etimološki vidik

Besede imajo lahko zelo različne pomene, kar pogosto vodi do nesporazumov. Zato se nam zdi pomembno najprej definirati pojme, s katerimi operiramo v razpravi oziroma podati več njihovih definicij, v primeru da obstajajo temeljno razlikujoče se opredelitve. Pomembno pa je tudi povedati, za katero definicijo se odločimo, ko naslavljam nek koncept ali pojav. Poglejmo najprej v Slovar slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ), ki pa si kljub dejstvu, da

ga ne uvrščamo pod znanstveno in strokovno literaturo, niti ne pod širše vire poljudne narave s tega področja, zasluži omembo, saj prinaša nekakšno razumevanje besede narod v širši jezikovni rabi, ki bo igrala pomembno vlogo tudi v anketnem delu. Pojem narod je v SSKJ identificiran kot »skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest« oziroma gre za »skupnost ljudi, ki jih družijo skupen izvor, skupna preteklost, podoben jezik, običaji«. To definicijo, ki jo ponuja SSKJ, velja pogledati tudi nekoliko bolj analitično. V definiciji je namreč prisotna delitev na *objektivne* in *subjektivne* dejavnike pri oblikovanju oziroma definiranju naroda. V definiciji SSKJ najdemo torej splet objektivnih dejavnikov, kot so »skupen izvor, skupna preteklost, podoben jezik, običaji«, kot tudi »skupno zavest«, ki pa implicira tudi subjektivno aspekt naroda oziroma narodnosti (SSKJ b. d.).

Zdaj pa pogledajmo še, kakšne pomene ima pojem naroda v tujih jezikih. Tako za primerjavo pomenskih razlag kot tudi etimologij v nadaljevanju sem izbrala angleščino. Ta ni izbrana naključno, niti ne zaradi nesporno pomembnega položaja angleščine v svetu, vendar iz razloga, da so dela, na katera se v nadaljevanju največ sklicujem, v angleščini. Torej, pomembno je razumeti, kaj beseda narod oziroma *nation* v angleščini pomeni. V Cambridgovem slovarju angleškega jezika je narod razložen kot "velika skupina ljudi s skupno upravo, jezikom, tradicijami idr."² Na prvi pogled se ta definicija ne razlikuje prav dosti od definicije SSKJ, vendar pa ji manjka *subjektivni* element oziroma opredelitev (Cambridge Dictionary b. d.).

V pomoč razumevanje koncepta je lahko tudi etimološki izvor besede. V slovenščini beseda narod izvira iz staroslovanščine (narodъ) in je sestavljenka iz obrazila -na ter -roditi. V Slovenskem etimološkem slovarju najdemo podatek, da to prvotno pomeni nekaj, kar se rodi. (Snoj b. d.). Do zanimivega odkritja pridemo, če pogledamo etimologijo angleškega ekvivalenta *nation*. Beseda izhaja iz latinščine, torej je romanskega izvora, medtem ko je, kot je že bilo omenjeno, *narod* slovanskega izvora. Tista presenetljiva skupna značilnost je korenski pomen, saj namreč oba korena vsebujeta pomen "roditi". Konkretno v etimologiji angleške besede lahko najdemo latinsko besedo *natio*, ki pomeni rojstvo, poreklo, vrsto (Online Etymology Dictionary b. d.). V teh pomenih bi lahko prepoznali objektivni vidik, ki se ga tradicionalno povezuje z narodom, in to je prirojenost oziroma vrojenost v določen narod. Pri etimološki razlagi za slovenski jezik tako obsežna razlaga ni na voljo in ni jasno izpričano, da gre za pomensko izhajanje iz pomena –rod, roditi. Navkljub temu pa je, glede na izredno

---

² V originalu: "a large group of people living in one area with their own government, language, traditions, etc"

podoben izvor obeh besed (*rod* v narod in latinski *natio* v nation), podobna razlaga tudi za etimologijo slovenske besede nadvse logična.

2.2 Parenialistični, primordialistični in etnosimbolistični vidik

Začnimo s starejšim, tradicionalnejšim in bolj zdravorazumskim pogledom na narod. Pred drugo svetovno vojno je bilo v strokovni javnosti razširjeno stališče, da so narodi obstajali v vseh zgodovinskih obdobjih in da mnogi narodi obstajajo od pradavnine. To perspektivo imenujemo **parenializem**. Bržkone še danes takšno parenislitično razumevanje prevladuje v širši javnosti, na kar kažejo tudi rezultati ankete v nadaljevanju. Parenializem se je povezal tudi z idejo o socialni evoluciji, ki je poudarjala napredovanje in družbeno, kulturo idr. akumulacijo (Smith 2005, 68).

Na prvi pogled podobno naziranje kot parenializem se zdi **primordializem**. Za primordialiste so narodi izvor vsega oziroma sodijo med korenine nadaljnjih procesov in dogodkov. Tudi parenializem lahko spodbuja idejo, da so narodi “naravne” skupnosti, toda parenilizma ne smemo zamenjati z naturalistično koncepcijo naroda, ki je temelj primordializma. Za parenialiste je nujno le prepričanje, da narodi obstajajo že zelo dolgo. Primordialisti pa odgovor na vprašanje, zakaj narodi generirajo tako močno navezanost, iščejo predvsem v prvobitnosti ali kar “naravnosti” teh povezav. Primordialisti torej zagovarjajo, da je narodna identiteta primarni vir osebne in kolektivne identifikacije in da posamezniki izkazujejo nekakšno naravno naklonjenost svojemu narodu, ki presega druge politične pripadnosti. Danes se primordializmu prepisuje slabšalne konotacije esencializma, naturalizma in togosti (Mandelc 2011, 69; Smith 2005, 68–73).

Z razliko od parenialistične, primordialistične pa tudi v veliki meri modernistične paradigme (ki jo bomo spoznali v nadaljevanju) se **etnosimbolizem** osredotoča predvsem na subjektivne prvine v ohranjanju narodov. To seveda ne pomeni, da ima objektivne dejavnike za nepomembne, temveč, da večjo težo pripisuje subjektivnim dejavnikom občutij, spomina, vrednotenja in s tem poskuša razumeti tudi “notranje” delovanje narodov (Smith 2005, 77; Mandelc 2011, 60).

Etnosimbolisti, med katerimi je osrednji avtor Anthony D. Smith, namenjajo zanimanje dolgoročnejši analizi oziroma trdijo, da so narodi dolgožive entitete, ki so se razvijale skozi stoletja in da je narodna identiteta produkt dolgotrajnih kulturnih, jezikovnih, verskih idr. vezi. Narodi torej, z razliko od modernističnega pogleda, niso relativno sodobni zgodovinski pojavi,

temveč so vpeti v okvir predhodnih kolektivnih kulturnih identitet, predvsem tako imenovanih *etni* (Smith 1986; 2005, 77).

Etnosimbolisti torej nasprotujejo perspektivi modernizma, ki trdi, da so narodi in nacionalne identitete konstruirane v moderni dobi skozi politične procese. (Mimogrede, etnosimbolizem se je tudi pojavil kot odziv na nesoglašanje z modernističnimi pogledi in je kot teoretska smer mlaši od modernizma (Mylonas in Tudor 2021, 112–113).) Etnosimbolisti trdijo, da čeprav sodobni politični procesi lahko oblikujejo in vplivajo na narode in narodne identitete, jih ne ustvarjajo iz nič. Skratka, etnosimbolisti narode povežejo z predhodnimi etničnimi identitetami, skupinami idr., in pokažejo na vpliv subjektivnih razsežnosti mitov, simbolov, spominov. S tem tudi poudarjajo ohranjajočo se moč, ki jo imajo narodi (tudi) v moderni dobi nad zelo velikim številom ljudi (Smith 1986; 1991; 2005).

2.3 Modernistični vidik

Sodobno znanstveno prevladujoče razumevanje o oblikovanju narodov je **modernistično**. A treba je poudariti, da je modernistično razumevanje relativno sodobnega roka. Leta 1983 so izšla tri ključna dela, ki jih glede na razumevanje (nastanka) fenomena naroda, uvrščamo med modernistične. To so dela štirih britanskih avtorjev leve svetovnonazorske opcije: Nations and Nationalism filozofa in antropologa Ernesta Gellnerja, Zamišljene skupnosti že omenjenega Benedicta Andersona in The Invention of Tradition zgodovinarjev Erica Hobsbawma in Terenca Rangerja. In kaj družijo našeta dela? Skupna jim je predpostavka, da so narodi sorazmerno nedavni in kakovostno novi pojavi, ki nimajo nič opraviti z navidez podobnimi predhodnimi pojavi oziroma skupnostimi (Mandelc 2011, 46–59).

Ernest Gellner je tako na primer v zgoraj omenjeni knjigi nacionalizem opisal kot pojav, ki se je v Evropi pojavil v poznem 18. in zgodnjem 19. stoletju kot posledica industrializacije in rasti moderne nacionalne države. Trdil je, da je nacionalizem neposredna posledica procesa modernizacije, saj je industrializacija ustvarila nov razred izobraženih, urbanih in mobilnih posameznikov, ki so bili ločeni od svojih tradicionalnih podeželskih skupnosti. Ti posamezniki, ki jih je poimenoval “kulturni proletariat”, so si prizadevali oblikovati nove družbene in politične vezi ter ustvariti občutek pripadnosti v svoji na novo urbanizirani družbi. Nacionalizem je po Gellnerju produkt širjenja množičnega izobraževanja in oblikovanja skupnega jezika, ki omogoča ustvarjanje skupnega kulturnega spomina in identitete. Po Gellnerju je nacionalizem tako politična ideologija, ki temelji na ideji skupne kulturne in

jezikovne pripadnosti ljudi, ki prebivajo znotraj istih teritorialnih meja. Trdil je, da se je nacionalizem pojavil kot odgovor na naraščajoče potrebe sodobnih industrijskih družb po skupni kulturi in identiteti (Gellner 1983).

Tudi Benedict Anderson v *Zamišljenih skupnostih* nastanek narodov definira zelo zgodovinsko oziroma s pojavom tiskarskega kapitalizma. Anderson narod razume kot “zamišljeno skupnost”, ki zapolnjuje vrzel nastalo po zatonu monarhij in kozmičnih religij na točki, ko je novo razumevanje časa in tiskarni kapitalizem omogočil idejo o narodih, ki bivajo v linearnem času (Anderson 1998).

Še bržkone bolj drzno tezo postavita Eric Hobsbawm in Terence Ranger, ki že z naslovom knjige *The Invention of Tradition* sugerirata družbeno konstruirani značaj narodov. Po prepričanju avtorjev, so narodi (tudi) produkti “izumljenih tradicij” oziroma so produkti družbenega inženiringa oziroma manipulacij vladajočih elit. Kot enega od primerov navajata škotsko krilo – kilt, ki naj bi ga vladajoče elite “izumile” z namenom, da bi množicam dale občutek skupne pripadnosti (Hobsbawm in Ranger 1983).

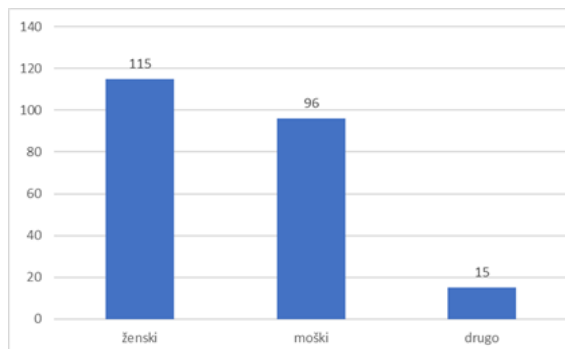
Za moderniste torej narodne skupnosti niso nekaj, kar bi obstajalo od vekomaj, oziroma, kar naj bi imelo zelo dolge zgodovinske korenine, temveč njihov nastanek definirajo z (različnimi) modernimi procesi. Narodi za moderniste torej niso le zgodovinsko nove tvorbe, temveč tudi kvalitativno novi pojavi, ki pomenijo povsem nov družbeno-zgodovinski fenomen.

4 Rezultati empirične raziskave

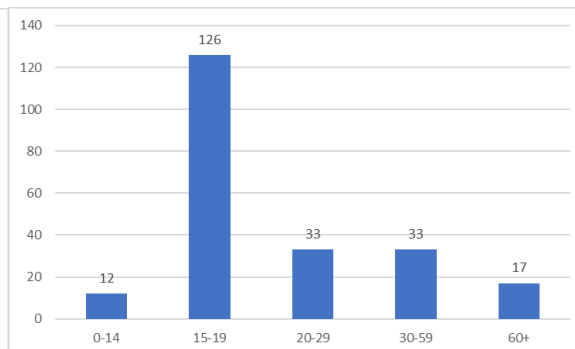
Z anketo sem želela pridobiti vpogled v splošno razširjeno mnenje o konceptih naroda oziroma kako je ta pojem splošno dojeman. Namen je bil pridobiti vpogled v različne perspektive in mnenja, ki jih imajo ljudje glede dejavnikov, ki oblikujejo narod. Zanimala me je tudi njihovo mnenje oziroma pogled na to, kdaj so narodi nastali, in njihovo mnenje glede (ne)spremenljivosti narodne identitete. Odgovori na pomembnejša vprašanja ankete so predstavljeni v nadaljevanju, celotno anketo pa lahko najdete v prilogi.

Anketo sem izvajala preko spletnega portala 1ka. Hiperpovezava do ankete je bila objavljena 1. februarja 2023 in je bila zaključena po treh dneh, to je 4. februarja 2023. Povabilo k anketi sem delila preko socialnih omrežij (Facebook, Instagram), kar se odraža tudi v starostni razporeditvi anketirancev.

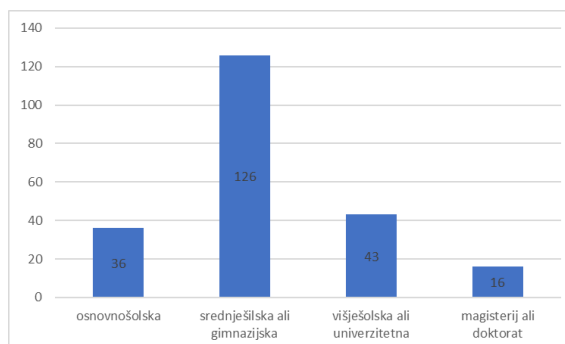
V anketi je sodelovalo 226 ljudi, od tega 52,7 % žensk in 42,9 % moških. Največ anketirancev (56,2%) predstavlja starostno skupino od petnajstega do devetnajstega leta. Tej starostni skupini primerna je tudi prevladujoča izobrazba, saj je 56,6% anketirancev srednješolcev ali gimnazijcev. 53,5% vprašanih ne pripada nobeni veri, med vernimi pa prevladujejo kristjani (39,8 %). Za bolj nazorno predstavitev demografskih podatkov podajam naslednje grafe.

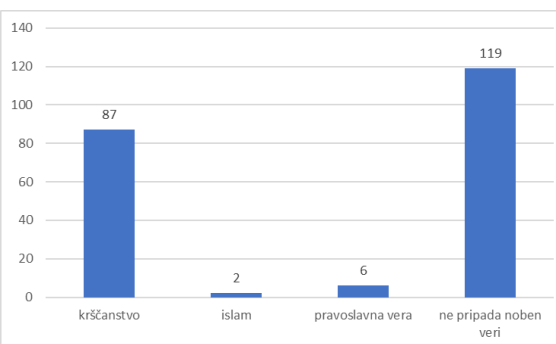
Graf 1: Podatki o spolu anketirancev

Graf 2: Podatki o starosti anketirancev

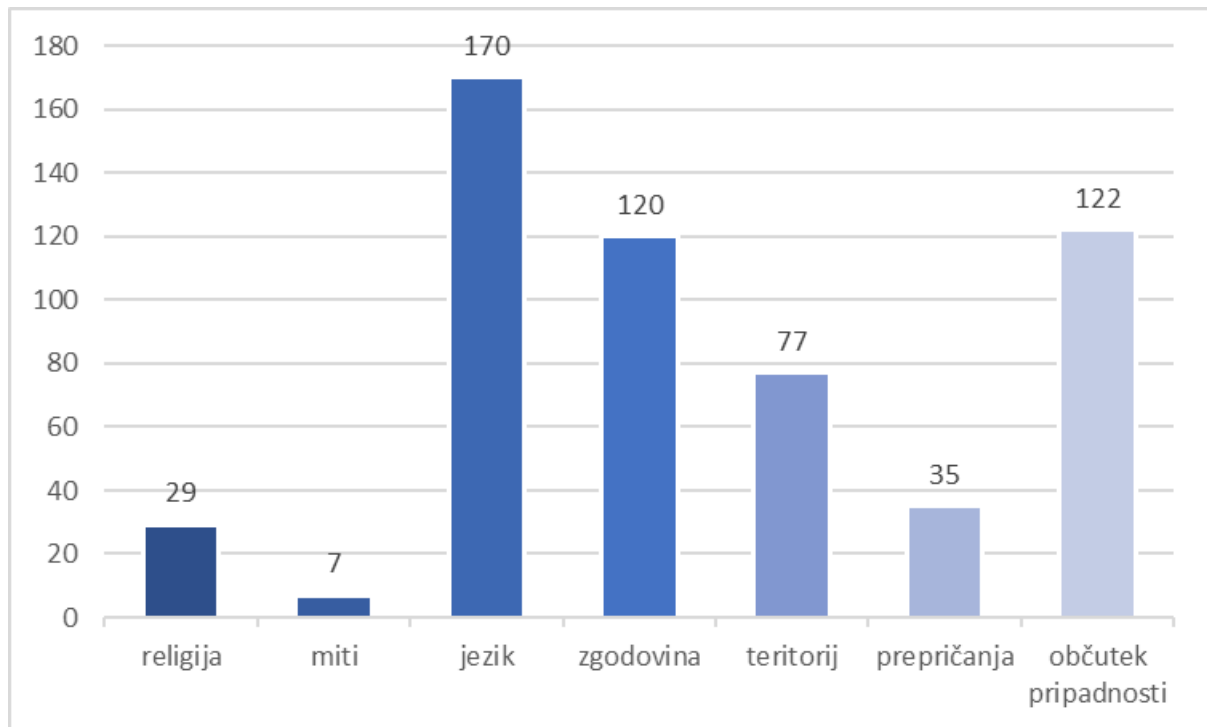

Graf 3: Podatki o izobrazbi anketirancev

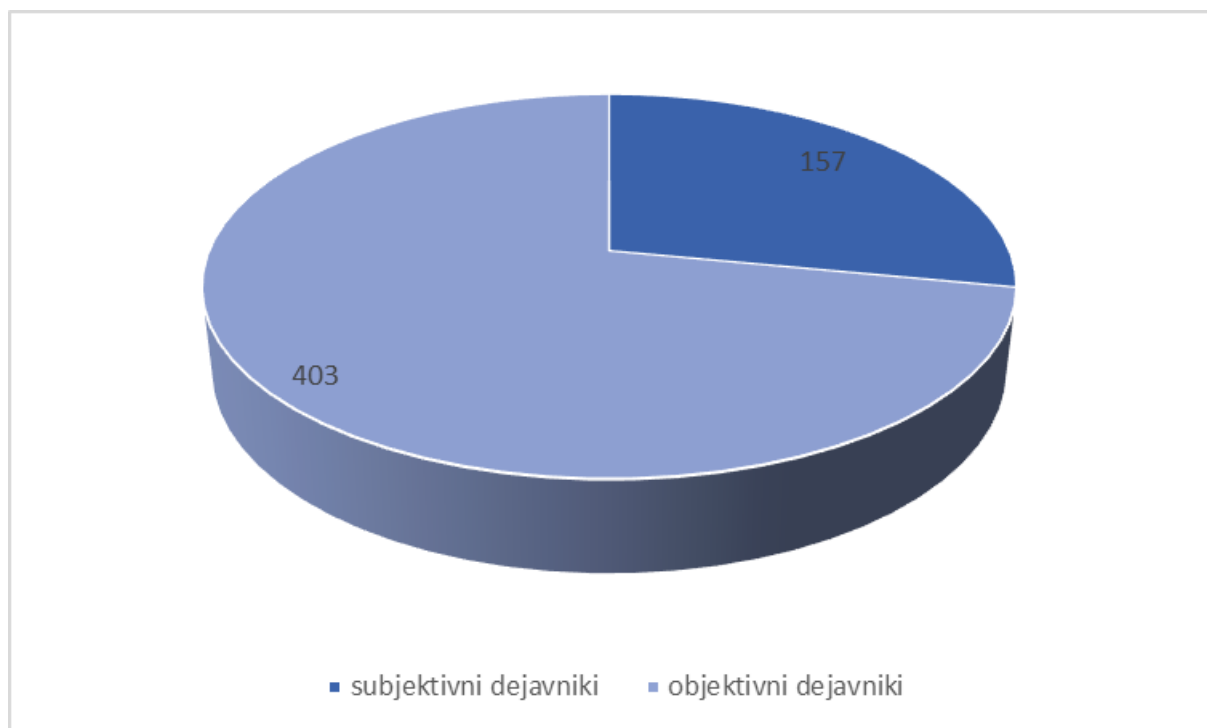

Graf 4: Podatki o veri anketirancev

Anketirance sem povprašala, katere dejavnike razumejo kot najpomembnejše pri določanju naroda. Prosila se jih, naj izberejo tri najpomembnejše dejavnike, ki določajo narod.

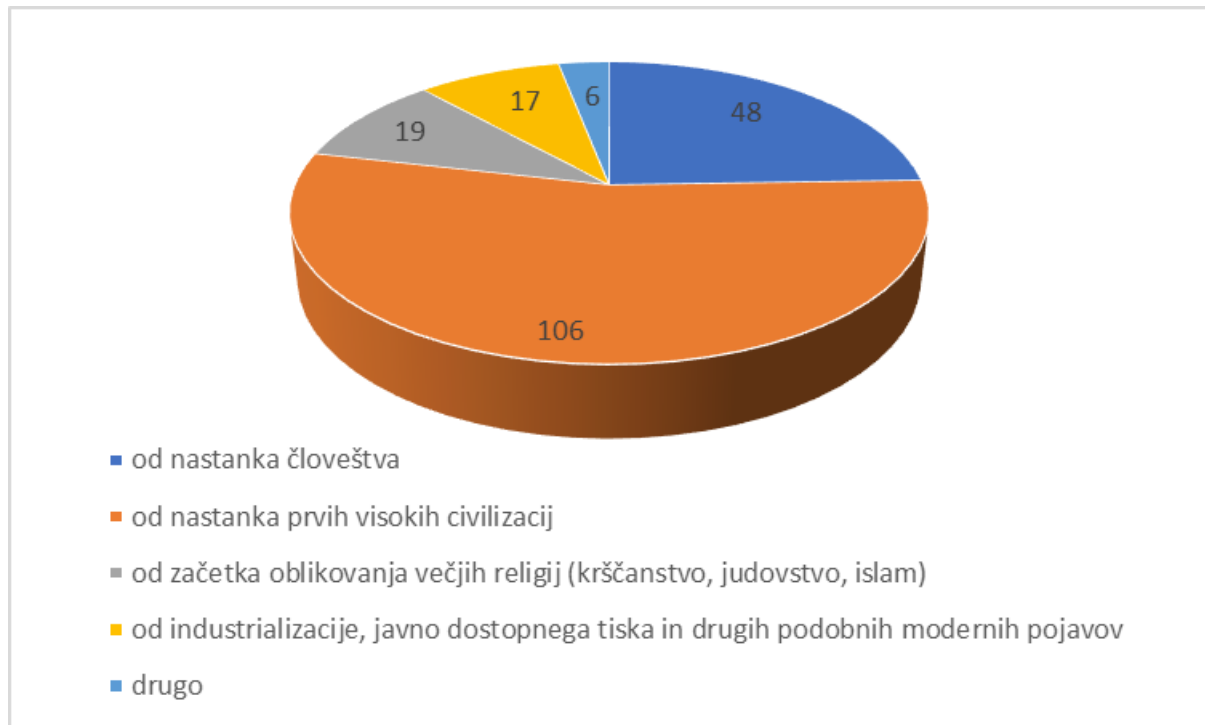
Graf 5: Trije najpomembnejši dejavniki, ki določajo narod po mnenju anketirancev

Graf 6: Razmerje med izbranimi subjektivnimi in objektivnimi dejavniki, ki določajo narod

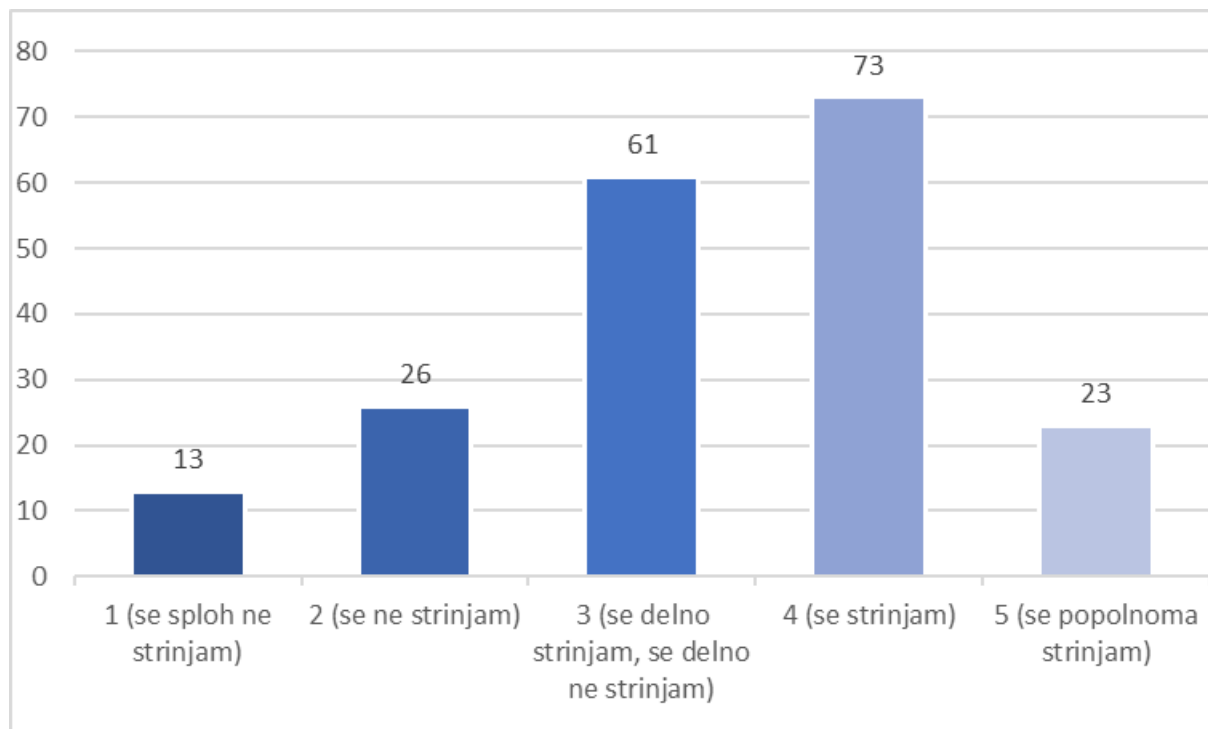
Kot je razvidno iz Grafa 1 in Grafa 2, so anketiranci narod definirali predvsem z objektivnimi dejavniki. Največ ljudi se je odločilo za jezik (30,4%), občutek pripadnosti (21,8%) in zgodovino (21,4%). Najmanj pa za mite (1,3%) in religijo (5,2%).

Spraševala sem tudi o tem, kdaj naj so narodi nastali. Predvidevala sem, da prav veliko ljudi ne deli mnenja z Andersonom, Gellnerjem in drugimi v družboslovju dandanes prevladujočimi modernisti, ki nastanek narodov postavljajo v čas zadnjih dveh ali treh stoletij.

Graf 7: Začetki obstoja narodov po mnenju anketirancev

Na grafu je razvidno, da je večina mnenja, da so se narodi pojavili z nastankom prvih visokih civilizacij. Najmanj ljudi (poleg deleža drugo), natančneje 17 (8,7 %), pa je izbralo trditev, da so se izoblikovali v času industrializacije, javno dostopnega tiska in drugih podobnih modernih pojavov, kot to zagovarjajo modernisti. 48 (24,5 %) vprašanih je odgovorilo, da narodi obstajajo od nastanka človeštva, kar nakazuje da je t. i. primordialistična ideja (še) zelo razširjena med ljudmi. 19 anketirancev (9,7 %) pa je nastanek narodov postavilo v čas oblikovanja večjih religij.

Graf 8: Strinjanje s trditvijo: "Človek lahko tekom življenja spremeni svojo narodno identiteto."

Preverila sem tudi mnenje o tem, kako anketiranci vidijo (ne)spremenljivost oziroma trdnost narodnih identitet. Večina ljudi se je strinjala s trditvijo, da "človek lahko tekom življenja spremeni svojo narodno identiteto," kar je bilo na nek način presenetljivo in bržkone kaže na to, da gre za precej abstraktno in ne dovolj jasno vprašanje, ki bi ga veljalo anketirancem zastaviti tudi v nekoliko drugačni obliki.

5 Razprava in ovrednotenje hipotez

Splošno mnenje je torej, da je narod opredeljen predvsem z objektivnimi dejavniki in da je pojav, ki obstoja že zelo dolgo. Kako torej narod razumeti vsemu temu navkljub kot fikcijo oziroma kako obstoj naroda videti tudi v fiktivnem?

Da odgovorim na to vprašanje se bom vrnila k nekaterim vprašanjem, teorijam in konceptom predstavljenim v teoretskem delu. V teoretskem delu sem omenila, da se predvsem etnosimbolisti osredotočajo na subjektivne prvine v ohranjanju in življenju narodov. Poudarjanje subjektivnih dejavnikov pa najdemo tudi v eni od najvplivnejših modernističnih teorij o nastanku in obstoju narodov. Benedict Andersona v knjigi *Zamišljene skupnosti* (v izvirniku *Imagined communities*) že z naslovom razkriva, da je pri reprodukciji narodov zelo

pomembno ali celo ključno tako imenovano *zamišljanje*. Anderson se sprašuje o tem, kako ljudje razvijajo občutek skupne pripadnosti onkraj neposrednih stikov sorodstva in lokalne skupnosti. Pri tem so po avtorjevem mnenju ključni tiskani mediji, ki bralcem omogočajo izkušnjo simultaneosti – ljudje, ki se med seboj ne poznajo berejo iste novice, knjige idr., kar jim daje občutek skupne pripadnosti. Obstoja narodov Anderson ne išče v objektivnih, inherentnih ali prirojenih značilnostih, temveč v polju subjektivnega, zavesti, občutku o skupni pripadnosti. Narod je torej po Andersenu produkt zamišljanja, ustvarjena in vzdrževanja skozi specifične prakse, ki ljudem omogočajo skupno izkušnjo oziroma jim pričarajo občutek skupne pripadnosti. Ljudje se začnejo videti kot del naroda na podlagi skupnih praks in prepričanj, ne pa na podlagi kakršnih koli objektivnih meril.

Kot je razvidno iz Andersonovega dela, je torej za obstoj narodov ključna *vsakodnevna praksa* (v Andersovovem primeru je to predvsem branje časopisov in knjig) in ne neke obstoječe karakteristike, danosti idr. Zamišljanje je torej nekakšen vsakodnevni proces in ne neko inherentno stanje.

Ko govorimo o pomenu vsakdanje prakse, v debato povabimo francoskega filozofa, zgodovinarja in pisatelja iz 19. stoletja Josepha Ernesta Renana, ki je zapisal, da je narod “vsakdanji plebiscit” (Renan 1913). Kaj je s tem mislil? To pomeni, da morajo pripadniki določene narodne skupnosti vsakodnevno početi stvari, ki pomagajo vzdrževati obstoj naroda oziroma mu dajejo pomen. Torej ta vsakdanja praksa, to vsakdanje oblikovanje naroda je ključno za njegov obstoj. Obstoj naroda ni dan sam po sebi, temveč zahteva vsakodnevne prakse, rituale, reprodukcijo. Lahko bi rekli, da je stvarna, dejanska, objektivna praksa ključna za zamišljanje, identiteto, subjektivnost naroda. In seveda obratno – brez tega vsakodnevnega zamišljanja ostanejo objektivne prakse, tako ali drugače povezane z narodom, brez pomena. Izobešanje “naše” zastave, navijanje za “našo” nogometno reprezentanco ali kupovanje “naših” domačih izdelkov izgubijo smisel, postanejo prakse, početja, ki spominjajo v najboljšem primeru na mrtve grške bogove, ki živijo le še v zgodbah.

Pripadnost narodu torej ne gre razumeti kot za veke vekomaj oblikovano dejstvo, za katerim stoji neka nespremenljiva, čista, ideja naroda, temveč, če ponovimo Renanovo frazo, za “vsakdanji plebiscit”, vsakodnevno prakso, neprestani proces, ki narod ohranja pri življenju.

Sodobni teoretiki nacionalizma tako govorijo o *banalnem nacionalizmu* ali/in *vsakdanjem nacionalizmu*. Ta poudarjata pomen vsakdanje, v veliki meri nezavedne prakse pri reprodukciji nacionalizma (Mandelc 2011, 83). Prvo poglobljeno kritiko razumevanja in preučevanja

nacionalizma kot pojava, ki se kaže le v obliki spektakularnih dogodkov in manifestacij ter v času posebnih dogodkov (praznovanj, vojn idr.), je v odmevnem delu *Banal nationalism* podal Michael Billig, v katerem je izpostavil banalni del vsakdana kot osrednji pogoj nacionalizma. Kot pravi Billig, v življenju naroda na dolgi rok ne štejejo toliko zastave, s katerimi priložnostno mahajo rodoljubi, temveč tiste zastave (s tem misli na vsemogoče stvari, ki nas opominjajo na določen narod), ki ohlapno, toda neprestano visijo ob vsakodnevnih poteh in ljudi s tem predvsem nezavedno opominjajo, da so pripadniki določenega naroda. Na odgovor, zakaj ne pozabimo naše nacionalne identitete, Billig odgovarja, da smo konstantno opominjani, da živimo v svetu narodov in nacij (Billig 1995, 93). To vsakodnevno in v veliki meri nezavedno opominjanje na narod oziroma nacijo je namreč po Billigu ključno za obstoj in reprodukcijo nacionalizma. Brez tega vsakodnevnega pogrevanja bi bil narod ob svečanih, prazničnih dneh najbrž preveč postan in hladen za uživanje.

Ta vsakodnevna reprodukcija naroda pa izpodbija še ne zdravorazumski vidik razumevanja narodov, ki se je vsaj do neke mere pokazal v rezultatih ankete – (ne)spremenljivost narodov. Vsakodnevna praksa namreč implicira, da je narod podvržen spremembam, da je produkt številnih in zelo raznolikih praks. Če parafraziramo Renana, je narod produkt vsakodnevnega (pre)oblikovanja, kar seveda implicira tudi spremenljivost narodnih identitet. Biti Slovenec sredi 19. stoletja je pomenilo tako povsem nekaj drugega, kot pa biti Slovenec na sredini prve polovice 21. stoletja. Mimogrede, če se ozremo na zgodovino, lahko hitro vidimo, kako se je nacionalizem zgodovinsko spreminjal: v 19. stoletju je to progresivno gibanje, dandanes ga pa prej povezujemo s konservativizmom (tradicionalizmom), oziroma se mu celo pripisuje reakcionarne težnje.

Vse navedeno ravno ne govori v prid tezi, da velja narode razumeti kot fikcijo, kajne? Četudi se strinjamo z Andersonovo idejo narodov kot “zamišljenih skupnosti”, to ne izpodbija njihove dejanskosti, obstoja. Lahko bi rekli, da obstoj narodov, čeprav morda popolnoma subjektiven, le še utrjuje njihov obstoj. Narodi so zelo resnični, dejanski fenomeni – vsakdanje skupne prakse povezane z obstojem narodov to dejanskost, stvarnost narodov namreč lahko le še utrjujejo.

A kaj sploh je fikcija? Kot nam razlaga SSKJ, je nekaj “kar je izmišljeno in ne ustreza resnici, v resničnosti ne obstaja.” (SSKJ, b. 1.) SSKJ pa v nadaljevanju prinaša tudi etimologijo pojma: “prevzeto prek nem. Fiktion in fr. fiction iz lat. fictiō ‘tvorba, oblikovanje, izmišljotina’, iz fingere ‘upodobiti, ustvariti, izmisliti si.’” (SSKJ, b. 1.) Narod je (lahko) fikcija znotraj zgoraj navedenega razmišljanja predvsem v izvornem latinskem pomenu besede fikcija, v smislu

upodabljanja, ustvarjanja oziroma z besedami Andersona zamišljanja, ne pa v sodobnem pomenu besede, ki fikcijo razume kot izmišljotino. Narod namreč ni izmišljotina. temveč je predvsem, ali nujno, produkt ustvarjanja, upodabljanja oziroma, če si pomagamo z Andersonom, zamišljanja.

Če namreč pritrdimo Andersonovi ideji, da so nacionalne skupnosti zamišljene, moramo k tem nujno dodati, da zato niso nič manj realne in vplivne. Prav ta subjektivni element je bržkone tudi ključen za današnjo vseprisotnost in trdoživost narodov in narodnosti. Narod in narodnost sta namreč dandanes fenomena, ki sta prisotna vsepovsod, nista le stvar, ki se dotika zgolj državnih institucij, politik, meddržavnih sporov in drugih od vsakdanjega življenja precej oddaljenih praks, ampak sta močno in neizbrisljivo prisotna tudi na ravni vsakodnevnega življenja, banalnih, nezavednih praks, stvari. Hrana, ki jo uživamo, glasba, ki jo poslušamo, avtomobili, ki jih vozimo... Vse to ima specifičen slovenski, avstrijski ali japonski (torej »narodni«) okus, zvok, izgled in podobno.

Razumevanje naroda kot produkta zamišljanja, ustvarjena in vzdrževanja skozi skupne prakse, zgodbe, mite, odpira vrata fikciji, da prevzame pomembno vlogo pri reprodukciji narodov. Ljudje se začnejo videti kot del naroda na podlagi skupnih prepričanj in praks, ne pa na podlagi kakršnih koli objektivnih meril. V tem smislu je narod in narodna identiteta tudi ali lahko v veliki meri produkt fikcije – konstrukt, ki se ustvarja in ohranja skozi družbene in kulturne prakse in ni (nujno) sama po sebi obstoječa nujnost.

Za na konec bi rada poudarila večplastnost pojma narod, o kateri govorijo tudi definicije iz različnih jezikovnih priročnikov. Prav tako k tej temi pristopa več različnih teoretičnih pristopov, ki si med seboj nasprotujejo, o tem si lahko natančneje preberete v podpoglavjih označenih z 2.2 in 2.3. Posvetila sem se tudi dejavnikom, ki določajo narod, ki pa se od teorije do teorije razlikujejo. Anketni rezultati govorijo, da je večina mnenja, da so objektivni dejavniki pomembnejši od subjektivnih, kar je predstavljeno na grafu pet ter šest. Ukvarjala sem tudi z vprašanjem, kako razumeti nastanek narodov. Kot sem v podpoglavju 2.3 že predstavila, modernisti narod vidijo kot moderno tvorbo in njen nastanek definirajo z (različnimi) modernimi procesi. Pod točko 2.2 pa sem predstavila bolj »tradicionalne« poglede na narod, ki čas njegovega nastanka potiskajo daleč v preteklosti. Ne glede na to, kako razumemo to dilemo, pa mislim, da narod potrebno razumeti kot nekaj spremenljivega in živega, kar (vsaj do neke mere) nasprotuje primordialističnemu in parenialističnemu vidiku. Hipotezo številka ena potrjujem na podlagi rezultatov ankete (graf št. 5 in 6). Objektivni dejavniki imajo po mnenju sodelujočih pomembnejšo vlogo kot subjektivni dejavniki. Prav

tako so rezultati pritrdili drugi hipotezi – večina vprašanih je mnenja, da so narodi nastali v času nastanka prvih civilizacij ali držav, torej v starejših zgodovinskih obdobjih (graf št. 7). Menim, da je temu tako iz podobnega razloga kot pri prvi hipotezi.

6 Zaključek

V nalogi sem prikazala različna razumevanja pojma naroda in različne teoretske poglede na nastanek in obstoj narodov. Parenialistični, primordialistični in etnosimbolistični vidik narode razume kot dolgožive zgodovinske tvorbe. Modernisti pa narode razumejo kot zgodovinsko relativno sodobne tvorbe, ki so tudi kvalitativno povsem nov družbeno-zgodovinski fenomen. Različni teoretski pogled dajejo prednost tudi različnim – bodisi bolj subjektivnim ali bolj objektivnim dejavnikom pri definiranju naroda. V anketnem delu sem ugotavljala, kako na nekatera vprašanja povezana z definiranjem in obstojem narodov gledajo ljudje. Prevladujoče mnenje je, da je narod pojav, ki je opredeljen predvsem z objektivnimi dejavniki. Prav tako iz rezultatov ankete izhaja, da je narod nekaj, kar obstoja že zelo dolgo, kar nasprotuje dandanes v družboslovju prevladujočemu modernističnemu pogledu na nastanek narodov.

Naloga torej ponuja nekakšen vpogled v (teoretska) vprašanja povezana z pojmom naroda in na drugi strani nekakšen zdravorazumski vpogled na ta vprašanj, ki je, kot sem že omenila, metodološko pomanjkljiv, a vendarle ponuja nekatere nastavke, ki bi jih veljalo preizprašati oziroma preučiti z nadaljnjimi vprašanji.

Iz tega razkoraka med nekaterimi teoretičnimi in zdravorazumski pogledi naslavljam tudi provokativno vprašanje, zastavljano v naslovi: *Narod kot fikcija?* Narod je torej (lahko) fikcija predvsem v izvornem latinskem pomenu besede, v smislu upodabljanja, ustvarjanja, zamišljanja, ne pa v sodobnem pomenu besede, ki fikcijo razume kot izmišljotino. Čeprav zamišljen, narod ni izmišljotina. Ljudje se začno videti kot del naroda na podlagi skupnih prepričanj in praks, ne pa na podlagi kakršnihkoli objektivnih meril. Zato lahko zaključimo, da je narod bil in bo pomembna sila v družbi, ki ji je vredno nameniti vso pozornost, ki si jo zasluži.

7 Viri

Pisni viri

ANDERSON, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis. ISBN 9789616262897.

BILLIG, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage. ISBN 978-0803975255.

GELLNER, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press. ISBN 9781107604674.

EDENSOR, Tim. 2002. *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford: Berg.

HOBBSAWM, Erick. 2007. *Nacije in Nacionalizem po letu 1780: Program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba *cf. ISBN 9761626289766.

HOBBSAWM, Eric in RANGER, Terence. 1983. *The Invention of tradition*. Cambridge, New York in New Rochelle: Cambridge University Press. ISBN 9781107604674.

MANDELIC, Damjan. 2011. *Na mejah nacije: teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Znanstvena Založba Filozofske Fakultete, Oddelek za Sociologijo. ISBN 9612374716.

RENAN, Ernst. 1913. »Kaj je narod?« *Napredna misel*, št. 3, str. 110–124.

SMITH, D. Anthony. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Basil Blackwell. Oxford. ISBN 976-0803975255.

SMITH, D. Anthony. 1991. *National Identity*. Las Vegas: University of Nevada Press. ISBN 9782897961626.

SMITH, D. Anthony. 2005. *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina. ISBN 9789616262897.

Spletni viri

MYLONAS, Harris in TUDOR, Maya. 2021. *Nationalism: What We Know and What We Still Need to Know*. *Annual Review of Political Science*, let. 24, št. 1, str. 109–132. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-101841> Pridobljeno 29. 12. 2022

Slovar slovenskega knjižnega jezika, portal Fran. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=narod> Pridobljeno 2023-2-16

SNOJ, Marko. *Slovenski etimološki slovar*, portal Fran. <https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloskislovar/4289219/narod?View=1&Query=narodnost> Pridobljeno 2023-2-16

Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nation> Pridobljeno 2023-2-16

Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com/word/nation> Pridobljeno 2023-2-16

8 Priloge

ANKETA

Zanima me, ali narod določajo (bolj) objektivni ali (bolj) subjektivni dejavniki. Anketa je anonimna, rezultati pa bodo uporabljeni zgolj v raziskavi. Prosim, če si vzamete nekaj minut in s klikom na naslednja stran pričnete z izpolnjevanjem ankete.

Katerega spola ste?

- Ženski
- Moški
- Drugo:

Kakšna je vaša stopnja izobrazbe?

- Osnovnošolska
- Srednješolska ali gimnazijska
- Višješolska ali univerzitetna
- Magisterij ali doktorat

Koliko ste stari?

- 0–14
- 15–19
- 20–29
- 30–59
- 60+

Kateri veri pripadate?

- Krščanstvo
- Islam
- Ne pripadam nobeni veri

- Drugo:

Označite tri stvari, ki se vam zdijo najpomembnejše za obstoj naroda.

- Religija
- Miti
- Jezik
- Zgodovina
- Teritorij
- Prepričanja
- Občutek pripadnosti
- Drugo:

Od kdaj po vašem mnenju obstajajo narodi?

- Od nastanka človeštva.
- Od nastanka prvih visokih civilizacij (3500 pr. Kr.).
- Od začetka oblikovanja večjih religij (krščanstvo, judovstvo, islam).
- Od industrializacije, javno dostopnega tiska in drugih podobnih modernih pojavov.
- Drugo:

1	2	3	4	5
(se sploh ne strinjam)	(se ne strinjam)	(se delno strinjam, se delno ne strinjam)	(se strinjam)	(se popolnoma strinjam)

Narodna identiteta je pomemben del moje osebnosti.

Narodna identiteta je zgodovinsko spremenljiva stvar.

Ljudje se rodijo v nekem narodu in ne morejo spremeniti svoje narodne identitete.

Narod je družbeni konstrukt.

Narod dojemam kot idejo – koncept v glavah ljudi.

Narod dojemam kot objektivno stvarnost.

Odgovorili ste na vsa vprašanja v anketi. Hvala za sodelovanje.